

WIWILL

DE PRINS VAN ORANJE IN DE VADERLANDSE PERS

Sjors Theelen

INHOUDSOPGAVE

<i>Inleiding</i>	3
<i>Status Quaestionis en Methode</i>	6
<i>Verantwoording eigen selectie</i>	8
<i>De Nederlandse kroonprins als banneling</i>	9
<i>Waar is Wiwill</i>	9
<i>Twee verschillende periodes van ballingschap</i>	10
<i>Invulling van zijn rol als kroonprins tijdens zijn ballingschap</i>	11
<i>Conclusie</i>	12
<i>Wiwill, de Nederlandse kroonprins</i>	13
<i>Inleiding</i>	13
<i>In de spotlights</i>	13
<i>De functies van de kroonprins</i>	15
<i>Conclusie</i>	17
<i>De dood van de Prins</i>	19
<i>Inleiding</i>	19
<i>Directe reacties</i>	19
<i>Biografieën</i>	20
<i>Kritische noot</i>	20
<i>Verdediging</i>	21
<i>Kritiekloosheid</i>	22
<i>De gevolgen van het overlijden</i>	23
<i>Conclusie</i>	24
<i>Conclusie</i>	25
<i>Literatuurlijst</i>	26
<i>Kranten</i>	27

INLEIDING

“*Representations of the social world themselves are the constituents of social reality.*”

- Roger Chartier, historicus.¹

De krant op zichzelf genomen is een boeiend medium om een historisch onderzoek op te baseren waarbij de keuzemogelijkheden haast oneindig zijn. Of het onderwerp nu een politieke, economische of culturele aard heeft, je kunt ervan uitgaan dat kranten erover hebben bericht. Daarmee hebben ze direct bijgedragen aan de beeldvorming over ontelbare historische gebeurtenissen, personen, ideologieën, tijden enzovoorts. Kranten geven de sociale wereld weer en maken daardoor zelf een belangrijk onderdeel van die sociale wereld uit.²

Deze kernfunctie van kranten, waarin zij een groot onderdeel van de sociale wereld vormen, zorgt ervoor dat een krant als uiterst relevante informatiebron kan fungeren in een onderzoek naar een bijzonder en onderbelicht persoon. In dit specifieke onderzoek, waar de excentrieke Willem Nicolaas Alexander Frederik Karel Hendrik der Nederlanden, de Prins van Oranje (1840-1879), centraal staat, wordt dan ook gebruik gemaakt van de krant als medium.

Willem, Prins van Oranje, was de oudste zoon van koning Willem III der Nederlanden (1817-1890) en de koningin Sophie van Wurtemberg (1818-1877). Om hem te differentiëren van de andere Oranje-Nassau Willems, inclusief zijn koninklijke vader, zal in dit onderzoek prins Willem (1840-1879) genoemd worden bij zijn roepnaam; *Wiwill* of bij zijn titel: de Prins van Oranje.

Wiwill werd geboren in een lijn van Willems. Een maand na zijn geboorte (in 1840) deed zijn overgrootvader, koning Willem I, afstand van de troon. Zijn opvolger en zoon, koning Willem II, stierf een plotselinge en vroegtijdige dood in 1849. Hij werd weer op zijn beurt opgevolgd door zijn zoon, die gekroond werd als koning Willem III. De kroning van Willem III maakte Wiwill al op jonge leeftijd de erfgenaam van het Nederlandse koninkrijk. Wiwill werd hierdoor vanaf zijn negende levensjaar de Prins van Oranje. Als toekomstig vorst werd een belangrijke rol weggelegd voor scholing en bredere opvoeding, waar het bekleden van officiële en ceremoniële functies onderdeel van uitmaakten.

Wiwill besteedde na zijn studententijd (vanaf 1860) het merendeel van zijn tijd in Parijs, een plek waar hij met volle teugen genoot van de overvloed aan vrouwen en drank, in de bruisende Franse stad. Uiteindelijk leek er een einde te komen aan het buitensporige gedrag van Wiwill toen hij Mathilde van Limburg Stirum in 1874 poogde te huwen. Tevergeefs, want

---

¹Stephen Vella, ‘Newspapers’ in Miriam Dobson en Benjamin Ziemann eds., *Reading primary sources: the interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history* (Londen 2009) 192-208, aldaar 192-194.

² Vella, *Newspapers* .

het huwelijksaanzoek werd door zijn ouders afgewezen, wat voor een definitieve breuk tussen vader en zoon zorgde. Wiwill vertrok hierna definitief naar Parijs.³ Aldaar kwam hij ook te overlijden op 11 juni 1879.

In deze scriptie zal Wiwill centraal staan, waarbij de onderzoeksvraag als volgt luidt: ‘Hoe kijken de Nederlandse kranten naar en welk commentaar geven ze op Willem, Prins van Oranje (1840-1879)?’ Het onderzoeken en leren van de perceptie en visie van de kranten destijds is in dit onderzoek van groter belang dan het zoeken naar aanvullende biografische kennis over de historische Wiwill. De uitkomsten uit het krantenonderzoek zullen uiteraard gelinkt worden aan bredere ideeën uit de literatuur. Hierbij moet worden gedacht aan de kennis over aspecten als, negentiende-eeuwse ballingschap, erfopvolgers en dynastieën. De onderzoeksvraag zal ik trachten te beantwoorden door deze op te delen in drie deelvragen:

1. Hoe keken de kranten aan tegen het (vrijwillig gekozen) ballingschap van Wiwill?
2. Hoe keken de kranten aan tegen de manier waarop Wiwill zijn rol als troonopvolger invulde?
3. Hoe werd er vanuit de kranten gereageerd op het overlijden van Wiwill?

Naar verwachting kan ik per deelvraag een mooie analyse opstellen met elk zijn eigen deelconclusie(s).

De keuze om Wiwill als hoofdpersoon te benoemen in mijn scriptie is gekomen wegens meerdere aspecten, bevindingen en historische gebeurtenissen die mijn interesse wekte. Allereerst was hij een complex persoon, die moeizame persoonlijke relaties kende, verliefd werd en zich te buiten liet gaan aan genotsmiddelen. Wiwill was in zekere zin een product van zijn tijd. Een tijd waarin de gehele maatschappij in een hoog tempo aan verandering onderhevig was. Zo stak in de negentiende eeuw de liefde de kop op, ook binnen de vorstenhuizen. Een ontwikkeling die dus niet aan Wiwill voorbij ging. Zijn omgang met vrouwen zou zowel de reden zijn geweest tot zijn zelfverkozen ballingschap, evenals de invulling van een groot gedeelte van zijn leven aldaar.

Het leven van Wiwill speelde zich dus af in een veelbewogen tijd, ook als het ging om verschuivingen in de publieke opinie, wat zich gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw steeds meer vormde aan de hand van koninklijke gedragingen. Het gezag en de populariteit van de koningshuizen stoelde steeds minder op traditionele concepten als het goddelijk recht om te heersen. De koningshuizen werden steeds meer afhankelijk van hun onderdanen, die ze aan de hand van publieke optredens aan zich moesten proberen te binden. Hier kan worden gedacht aan het inspecteren van de troepen, het openen van evenementen, gebouwen en standbeelden en uitbundige (sprookjesachtige) trouwerijen.⁴ Dat de prins in ballingschap trad zou dus een effect moeten hebben gehad op de manier hoe er in Nederland tegen de prins werd aangekeken. Wiwill was vanwege zijn ballingschap namelijk zwaar beperkt in het vervullen van de verlangens aan publieke optredens.

---

³Dik van der Meulen, *Koning Willem III 1817-1890* (Amsterdam 2013) 538.

⁴ Frank Lorentz Müller, ‘Winning their trust and affection’ in: Frank Lorentz Müller en Heidi Mehrkens eds., *Royal heirs and the uses of soft power in Nineteenth-Century Europe* (St Andrews 2016) 1-19, aldaar 5.

Niet alleen Wiwill, maar ook zijn vader koning Willem III had al te maken met en moest zich overgeven aan de ontwikkelingen binnen negentiende-eeuws Europa. Steeds vaker gleden koningshuizen van (absolute) macht af naar slechts beperkte invloed.⁵ Dit gebeurde ook zodanig in het Nederlandse koninkrijk, met als beste voorbeeld de nieuwe grondwet van 1848 onder Thorbecke. Koning Willem II, de grootvader van Wiwill, was in één nacht van uiterst conservatief naar uiterst liberaal verschoven, nadat in Nederland (kleine) onlusten waren uitgebroken, net als elders in Europa.⁶ De echte bestuurlijke macht was daarmee voor de neus van koning Willem III weggehaald. Wiwill was hierdoor met een vooruitzicht van slechts beperkte invloed voor de monarch grootgebracht.

Dit veranderde op de korte termijn niets aan het romantische ideaal waaraan een kroonprins moest voldoen. Een quote uit een Deense krant uit 1885 vat dit ideaal goed weer: *“de kroonprins wandelt tussen ons door in vermomming, draken van afgunst en bekrompenheid slachtend en delend in de omstandigheden en het lot van het volk, tegelijkertijd wint hij hun vertrouwen en genegenheid.”*⁷ Het is in het licht van dit oubollige ideaal in combinatie met de nieuwe machtssituatie van de koningshuizen dat de rol die Wiwill als troonopvolger bekleedde, een interessant deelaspect gaat opleveren.

Bovendien gingen koninklijke ballingschappen vrijwel altijd gepaard met zware persoonlijke problemen en depressies. Dit staat haaks op het idee dat ballingschap viel te vergelijken met een pensioen of lange vakantie, zoals in die tijd vaak werd gedacht.⁸ Door vanuit deze invalshoek naar het ballingschap van Wiwill te kijken, zullen er hopelijk bijzondere inzichten aan het licht komen.

Tot slot bleek het kinderloze overlijden van Wiwill in ballingschap ook van grote invloed te zijn op de toekomst van de Oranje-Nassau-dynastie. Dit lijkt vrij deterministisch gedacht aangezien Wiwill nog een jongere broer had, prins Alexander. Maar Alexander was zwak en ziekelijk en in de woorden van zijn moeder de koningin Sophie: *“Mijn tweede zoon is een voortreffelijk mens, maar hij heeft geen charme voor vrouwen, en hij voelt ook niets voor hen.”* De toekomst kwam dus met het overlijden van Wiwill in bijzonder zwaar weer terecht. Buiten Alexander waren enkel zestigplusser koning Willem III en een broer van koning Willem II overgebleven (prins Frederik).⁹ Ook hier zou de reactie van de kranten destijds op het overlijden van Wiwill, hopelijk meer licht kunnen schijnen op hoe er werd gedacht ten aanzien van de opvolging en de toekomst van de dynastie.

---

⁵ Müller, ‘Winning their trust’, 3.

⁶Jeroen van Zanten, *Koning Willem II 1792 – 1849* (Amsterdam 2013) 504-506.

⁷‘Indre.’, *Illustreret Tidende* (6 september 1885).

⁸John C.G. Rohl, *Wilhelm II: Der Weg in den Abgrund* (München 2009) 1246 - 1326.

⁹Van der Meulen, *Koning Willem III*.

STATUS QUAESTIONIS EN METHODE

Als we kijken naar de literatuur die er geschreven is over de Prins van Oranje, dan kunnen we concluderen dat een eigen biografie ontbreekt. Dit verhoogt niet alleen de relevantie van deze scriptie maar resulteert er ook in dat de meest toegankelijke informatie over hem in andere studies te vinden zijn. Neem bijvoorbeeld de biografie van zijn vader waar hij een veel voorkomend personage is.¹⁰ Hierbinnen ligt de nadruk vaak op de relatie met zijn vader, in plaats van op de persoon Wiwill zelf. Hetzelfde kan worden gezegd over de biografie over zijn jongere broer prins Alexander.¹¹ Wel is er een beknopte biografie over Wiwill beschikbaar in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. Hierin is buiten de basisinformatie ook het een en ander te vinden over de relatie met beide ouders, zijn ballingschap in Parijs en zijn (veronderstelde) bekwaamheden.¹²

In een grote bundel van Philip Mansel en Torsten Riotte wordt de geschiedenis van Europese vorstelijke ballingschappen uitgewerkt. Dit werk zal dus voornamelijk dienen om te kijken naar wat ballingschap in de tijd van Wiwill praktisch betekende voor de balling en de dynastie. Wiwill staat in deze bredere en langere traditie van koninklijke en prinselijke ballingschappen.¹³ Om meer te weten te komen over de rol die erfgenamen innamen in de tweede helft van de negentiende eeuw is de bundel van Frank Lorentz Müller en Heidi Mehrkens een onmisbaar werk. Hierin worden onder andere verbanden gelegd tussen het belang van de publieke opinie voor troonopvolgers en de rol die de pers daarin speelde. Met wel de duidelijke nuance dat er nauwelijks een sterke, directe connectie bestond tussen de dynastie en de pers.¹⁴ De eerder genoemde Müller en Mehrkens hebben ook een bundel samengesteld over koningszonen en troonopvolgers. Hierin komen meermaals de verwoestende effecten naar voren die de dood van een erfgenaam teweeg konden brengen aan het monarchale systeem.¹⁵

Om te kijken wat van belang is bij het doen van historisch persononderzoek kunnen we de literatuur als uitgangspunt nemen. Smith is een van de auteurs die vragen stelt bij de krachten die schuil gaan achter de keuzes van journalisten.¹⁶ De krachten die journalisten ertoe bewegen te kiezen om het ene onderwerp wel en het andere onderwerp niet te belichten en op wat voor een manier het gekozen onderwerp vervolgens belicht wordt. Hij geeft een kijk op kranten, niet als objectieve bronnen van informatie, maar meer als poortwachters die

---

¹⁰Van der Meulen, *Koning Willem III*.

¹¹Fred Lammers, *Alexander, De vergeten Kroonprins* (Baarn 1979).

¹²P.C. Molhuysen, P.J. Blok, *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (Leiden 1911) 1573-1574.

¹³Philip Mansel, Torsten Riotte, *Monarchy and exile: The politics of legitimacy from Marie de Médicis to Wilhelm II* (Basingstoke 2011).

¹⁴Frank Lorentz Müller en Heidi Mehrkens, *Royal Heirs and the uses of Soft Power in Nineteenth-Century Europe* (St Andrews 2016).

¹⁵Frank Lorentz Müller en Heidi Mehrkens, *Sons and Heirs: Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe* (St Andrews 2016).

¹⁶A. Smith, 'The Long Road to Objectivity and Back Again: The Kinds of Truth We Get in Journalism' in G.Boyce, J. Curran en P. Wingate eds., *Newspaper History from the Seventeenth Century to the Present Day* (Londen 1978) 152-172.

informatie en ideeën filteren en selecteren. Dit is belangrijk om in gedachten te houden bij het doen van onderzoek naar alle kranten, zeker in de negentiende eeuw.

In een onderzoek uit 1846 naar de Britse pers door Charles Mitchell wordt kenbaar gemaakt dat de rol van de pers in die tijd al enorm was. Hij beweerde zelfs dat de macht van koningin Victoria meer stelde op de pers dan op welk leger dan ook.¹⁷ De belangrijke rol die de pers speelde in het Victoriaanse Engeland wordt ook bevestigd in een groot onderzoek naar de kranten uit die periode, ruim honderd jaar later. Joanne Shattock en Michael Wolff schreven dat de pers een context was geworden waarin mensen leefden, werkten en dachten en waarmee ze hun beeld van de wereld vormden.¹⁸ Deze situatie valt uitermate goed te vergelijken met de andere vorstenhuizen en dus ook de Oranjes. De pers was van steeds grotere invloed op de populariteit die dynastieën genoten. De publieke opinie werd de graadmeter van een vorst of prins nadat concepten als ‘goddelijk recht om te heersen’ hun legitimiteit hadden verloren gedurende de lange negentiende eeuw (1789-1914). De publieke opinie werd dan gevormd en gestuurd door de pers.¹⁹

Deze scriptie zal kijken naar krantenartikelen over de Prins van Oranje waardoor elk artikel telkens onderworpen moet worden aan een aantal kernvragen. Krantenonderzoek kan heel breed worden opgevat, maar voor dit onderzoek zijn er een aantal aspecten essentieel. In de tekstuele context zal worden gekeken naar zaken als toon, doelgroep, bronnen, schrijver en het wel of niet benoemen van bepaalde informatie.²⁰ Door deze elementen aan elkaar te koppelen probeer ik een zo helder mogelijk beeld te reconstrueren over de achtergrond van de artikelen indien dit van belang is. Niet alle informatie zal echter te achterhalen zijn over negentiende-eeuwse artikelen en de desbetreffende auteurs.

Ook de kranten zelf zullen aan eenzelfde soort evaluatie worden onderworpen. Er zal hier waarschijnlijk enige overlap in zijn. Een conservatieve krant zal naar alle waarschijnlijkheid minder snel geneigd zijn om een artikel te plaatsen van een revolutionaire journalist. Toch kan het zinvol zijn om de krant op zichzelf te evalueren. De ideologie van de achterban/afnemers, de uitgever (Staatscourant of religieuze instelling) en de regio waarin de afzet van de krant plaatsvond zijn dan zinvolle gegevens. De informatie over de tekstuele context van een artikel in combinatie met de sociale context waarin een krant fungeert moet de gevonden informatie uit een krant bruikbaar maken om zinnige zaken te benoemen uit het leven van Wiwill.

Tegenwoordig is krantenonderzoek een digitale aangelegenheid geworden. Dit heeft veel nieuwe mogelijkheden opgeleverd die worden geanalyseerd, uitgewerkt en uitgelegd in *The Routledge Handbook to Nineteenth-Century British Periodicals and Newspapers*.²¹ In dit handboek wordt gewaarschuwd voor de enorme hoeveelheid informatie waarin onderzoekers terecht kunnen komen waardoor je door de bomen het bos niet meer ziet. Het handboek geeft

---

¹⁷Charles Mitchell, *Newspaper Press Directory* (Londen 1846).

¹⁸Joanna Shattock, Michael Wolff, *The Victorian periodical press: samplings and soundings* (Leicester 1982) 13.

¹⁹Müller, *Royal Heirs*, 3-4.

²⁰Vella, *Newspapers*.

²¹Andrew King, John Morton, Alexis Easley, *The Routledge Handbook to Nineteenth-Century British Periodicals and Newspapers* (Londen 2016).

verder aan dat ook de ingescande kranten onderhevig zijn geweest aan een selectieprocedure. Niet alle kranten zijn online toegankelijk of in goede staat overgeleverd aan de huidige tijd. Hoewel dit handboek betrekking heeft op de Britse pers zal het ook voor het onderzoek naar de Nederlandse kranten van belang zijn, aangezien de inzichten omtrent digitaal krantenonderzoek ook hierop van toepassing zijn.

Verantwoording eigen selectie

De tijdsperiode waarin het personderzoek zich zal afspelen zal grofweg het volwassen leven van Wiwill beslaan, inclusief de korte periode direct volgend op zijn overlijden. Hierin zal ik zowel dag- en weekbladen, regionale en landelijke kranten en alle tot mijn beschikking zijnde ideologisch gekleurde pers als bronmateriaal gebruiken. Indien een of meer van deze factoren van belang zouden kunnen zijn bij het maken van een bepaald punt of het komen tot een bepaalde conclusie, zal ik dit uiteraard erbij vermelden. Om de zoekresultaten op trefwoorden als ‘prins’ en ‘Oranje’ te verminderen heb ik vaak veel gebruikte afkortingen toegevoegd als Z.K.H. (Zijne Koninklijke Hoogheid). Ook trefwoorden als ‘Parijs’ en ‘afwezig’ hebben mij geholpen in het verkleinen van de hooiberg. Dit ging gepaard met het zoeken op specifieke tijdsperiodes, indien ik me ervan bewust was dat er zich rond die tijd iets noemenswaardigs had afgespeeld rondom Wiwill. Verder konden er na het achterhalen van een bruikbaar artikel, vaak via het doorzoeken op veel gebruikte woorden, meer artikelen worden gevonden. Dit alles tezamen heeft ertoe geleid dat het om behapbare hoeveelheden informatie is gegaan, zonder afbreuk te doen aan het complete plaatje.

DE NEDERLANDSE KROONPRINS ALS BANDELING

Inleiding

Vorstelijke ballingschappen zijn van alle tijden in de geschiedenis. Ook gedurende de periode van Wiwills meerderjarigheid zien we in Europa een groot aantal vorsten(huizen) in gedwongen ballingschap gaan, zoals keizer Napoleon III, de Hannoveriaanse koninklijke familie en de aan de Oranjes verwante Nassau-Weilburgs. Meestal waren de ballingschappen gedwongen en niet op vrijwillige basis zoals die van Wiwill. Ondanks dat er een onmiskenbaar verschil was met het zelfverkozen ballingschap van Wiwill en de andere gedwongen ballingschappen van de Europese vorsten, vallen er toch zinnige dingen te zeggen over vorstelijk ballingschap in zijn algemeenheid. Zo ging ballingschap vaak gepaard met depressies en persoonlijke problemen. Dit staat haaks op het idee dat toen heerste waarin ballingschap vaak werd beschouwd als een lange vakantie of zelfs met een definitief pensioen.²² Het ballingschap van Wiwill kan met beide ideeën worden verenigd. Uit de literatuur blijkt allereerst dat Wiwill grote persoonlijke problemen had die zich uitten in overmatig drankmisbruik, schulden en het bezoeken van prostituees. En ten tweede verwoordde zijn moeder zijn ballingschap als volgt: “[Wiwill].. denkt meer aan pret dan aan werkelijke vreugde. Het schijnt dat jongelui van tegenwoordig om niets anders meer geven dan genot.”²³ Deze uitspraak valt dan weer te verenigen met de het idee dat ballingschap een soort lange vakantie was.

Dit hoofdstuk zal in het teken staan van de manier waarop de Nederlandse kranten verslag doen over het ballingschap van Wiwill. Als ordening heb ik dit hoofdstuk in drie delen opgedeeld: de verblijfplaatsen van Wiwill, het verschil tussen zijn vroege en latere ballingschap en zijn bezigheden tijdens zijn ballingschap.

Waar is Wiwill

Wiwill vertrok in december 1859 via Wenen naar Parijs, na het afronden van zijn studie. Uit de krantenberichten blijkt dat op dat moment er nog vanuit werd gegaan dat het slechts om een tijdelijk en kortstondig bezoek zou gaan.²⁴ Dat de Franse keizer hem persoonlijk onthaalde en met hem de troepen inspecteerde, getuigde ook eerder van een bezoek, dan van een langdurig verblijf.²⁵ Vanaf dat moment verbleef Wiwill meer in Parijs dan in Nederland. Wel keerde hij nog geregeld terug naar Nederland, zo bleek ook uit de krantenberichten destijds. Zo werd hij nog geregeld genoemd als aanwezige bij belangrijke gebeurtenissen, iets waar ik in het volgende hoofdstuk uitvoeriger op zal ingaan. Bovendien berichtten de

---

²²Rohl, *Wilhelm II*, 1246 - 1326.

²³Van der Meulen, *Koning Willem III*, 582.

²⁴‘Parijs, Zondag 11 December.’, *Algemeen Handelsblad* (13 december 1859)

‘Frankrijk.’, *Leydse Courant* (16 december 1859).

²⁵‘Parijs, 10 Januarij.’, *Rotterdamsche Courant* (11 januari 1860).

Nederlandse kranten vaak plichtsgetrouw indien Wiwill, na een bijgewoonde gebeurtenis, weer richting Parijs verkaste.²⁶ Opvallend is dat de kranten hier nooit een waardeoordeel aan vast hingen, maar slechts objectief rapporteerden dat de prins weer vertrokken was. Op latere leeftijd werden ook zijn bezoeken aan de zuidelijke Franse (kust)gebieden vermeldt.²⁷ Deze bezoeken hadden te maken met de gezondheidsklachten waar Wiwill mee kampte, in uitzonderlijke berichten werd hier ook melding van gemaakt.²⁸ Hoewel de kranten meerdere malen verslag deden over verschillende residenties van Wiwill blijkt ook dat ze zeker niet altijd op de hoogte waren van de locatie van de prins en er in dergelijke gevallen ook niets over berichtten.²⁹

Twee verschillende periodes van ballingschap

Kijkend naar de periode van zelfverkozen ballingschap van Wiwill vanaf begin 1860 tot zijn overlijden in Parijs in juni 1879, dan valt hieruit een duidelijk tweedeling op te maken. Namelijk de periode van grofweg 1860 tot 1874 en de periode 1874 tot 1879. Deze tweedeling kan niet alleen op basis van het krantenonderzoek worden gedaan maar kan ook worden onderschreven door de literatuur. Om met de kranten te beginnen; we zien Wiwill nog met enige regelmaat in Nederland in de eerste periode (1860-1874). Hij inspecteert forten, bezoekt kerkdiensten en verjaardagen, woont diners bij en ontvangt buitenlandse vorsten.³⁰ In het najaar van 1874 zien we deze berichten voor het laatst verschijnen.³¹ Het laatste bevestigende bericht dat Wiwill nog in Nederland was, kwam op 18 november.³² Alle latere berichten die de prins vermeldden hadden vrijwel uitsluitend betrekking op drie aspecten. Als eerste de (veranderende) locatie van Wiwill.³³ Ten tweede alle berichten die samenvielen met de kortstondige terugkeer tijdens het ziekbed en overlijden van zijn moeder, koningin Sophie, in 1877.³⁴ Onder de derde categorie berichten kunnen we de activiteiten van Wiwill in het buitenland scharen, waar later in dit hoofdstuk meer aandacht aan zal worden besteed.³⁵

---

²⁶‘Vervolg der Nieuwstijdingen’, *Algemeen Handelsblad* (2 mei 1866).

‘Uit Parijs wordt gemeld’, *De Standaard* (14 januari 1876).

²⁷‘Binnenland.’, *De Standaard* (29 januari 1876).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (6 januari 1879).

²⁸ ‘Binnenland.’, *De Standaard* (30 juli 1878).

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (5 juni 1877).

²⁹‘Arnhem 12 juni.’, *Arnhemsche Courant* (13 juni 1879).

³⁰‘Vervolg der Nieuwstijdingen’, *Algemeen Handelsblad* (29 april 1867).

‘In de Westerkerk.’, *De Standaard* (15 mei 1873).

‘Residentienieuws.’, *Het Vaderland* (15 juni 1874).

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (5 september 1870).

‘Breda, 12 Mei.’, *Het Vaderland* (14 mei 1874).

³¹‘Binnenland.’, *De Standaard* (3 oktober 1874).

‘Laatste Berichten.’, *Het Vaderland* (10 oktober 1874).

‘Laatste Berichten.’, *Het Vaderland* (20 oktober 1874).

³²‘Den Haag, 16 Nov.’, *De Standaard* (18 november 1874).

³³‘Binnenland.’, *De Standaard* (29 januari 1876).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (6 januari 1879).

³⁴‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (19 juli 1877).

‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (12 juni 1877).

Wiwill kwam dus na zijn vertrek eind 1874 niet meer geregeld terug naar Nederland. De kranten zwegen hierover en gaven geen waardeoordeel over het wegblijven van Wiwill, noch over de redenen van zijn definitieve vertrek. Het gebrek aan krantenmateriaal is het enige wat erop wijst dat Wiwill niet meer met enige regelmaat in Nederland te vinden was. Dat de Nederlandse pers niet op de hoogte was dat het vertrek definitief was, bleek ook uit de latere berichten dat Wiwill spoedig weer naar Nederland zou terugkeren.³⁶ De literatuur geeft ons wel een reden voor zijn vertrek. Wiwill zou namelijk een poging hebben ondernomen om toestemming te krijgen voor een huwelijk met gravin Mathilde van Limburg Stirum, met wie hij een liefdesrelatie had. Zowel zijn vader als zijn moeder zagen hier niets in, aangezien Mathilde ruim beneden Wiwills stand was. Na de afwijzing van zijn plannen vertrok Wiwill dan ook weer naar Parijs, ditmaal zonder de intentie om terug te keren.³⁷

Invulling van zijn rol als kroonprins tijdens zijn ballingschap

Dat Wiwill het merendeel van zijn volwassen leven in Parijs vertoefde betekende niet dat hij aldaar geen functies meer kon uitoefenen. Zo zijn er meerdere voorbeelden te geven waarin Wiwill vanuit zijn verblijf te Parijs zich bezighield met allerlei aangelegenheden. De Nederlandse kranten maakten hier melding van. Hoewel er dus voorbeelden zijn, wil ik in geen enkel opzicht beweren dat het om een groot aantal aangelegenheden gaat. Eerder benoemde ik al het bezoek aan de Franse keizer bij zijn aankomst in 1860.³⁸ Ook bezocht hij de Belgische koning in Brussel vanuit Parijs in 1866.³⁹ Kleinere evenementen bezocht hij ook, waaronder een diner ter gelegenheid van zijn verjaardag en een ‘harddraverij’ (paardenrace) met de Nederlandse ambassadeur.⁴⁰ De Wereldtentoonstellingen van 1867 en 1878, die beiden plaatsvonden in Parijs, boden een uitgelezen kans voor Wiwill om zich te etaleren. Vorsten over heel Europa gebruikten de wereldtentoonstellingen om zichzelf te presenteren aan het grote publiek. Hiermee wordt niet slechts het organiseren van een tentoonstelling bedoelt, maar ook de participatie aan. De grootheid van deze evenementen boden een uitgelezen kans om zich letterlijk aan de wereld te tonen.⁴¹

Ook bij het kijken naar de twee Wereldtentoonstellingen zien we weer een verschil tussen de eerste en de tweede periode van Wiwills ballingschap. Tijdens de eerste periode en de Wereldtentoonstelling van 1867 was Wiwill erevoorzitter van de Nederlandse

---

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (25 juni 1877).

³⁵‘Frankrijk.’, *Venloosch Weekblad* (5 oktober 1878).

‘Frankrijk. De Wereldtentoonstelling’, *De Standaard* (5 mei 1878).

³⁶ ‘Den Haag.’, *De Standaard* (26 april 1876).

³⁷Van der Meulen, *Koning Willem III*, 538.

³⁸‘Parijs, 10 Januarij.’, *Rotterdamsche Courant* (11 januari 1860).

³⁹‘Belgische Post.’, *Algemeen Handelsblad* (16 mei 1866).

⁴⁰‘Inhoud.’, *Algemeen Handelsblad* (15 mei 1866).

‘Frankrijk.’, *Venloosch Weekblad* (5 oktober 1878).

⁴¹ Maria Grever, ‘Staging Modern Monarchs: Royalty at the World Exhibitions’ in: Jeroen Deploige en Gita Deneckere eds., *Mystifying the Monarch: Studies on Discours, Power and History* (Amsterdam 2006) 161-188, aldaar 161-163.

'Hoofdcommissie' en vervulde die taak zowel in Parijs als in Nederland.⁴² Tijdens de Wereldtentoonstelling in Parijs van 1878, die viel in Wiwills tweede ballingschap periode, viel de rol die Wiwill zichzelf toedeelde een stuk kleiner uit. Een zeer opvallend gegeven is dat het merendeel van de kranten berichtten over de opening van de tentoonstelling, waar volgens al die berichten zowel de Prins van Oranje als prins Hendrik bij aanwezig waren.⁴³ Alleen zat er één dissident tussen, namelijk het Twentse, regionale blad *Tubantia*. Zij beweerden dat Wiwill helemaal niet aanwezig was bij de opening. Aangezien de andere kranten berichtten dat Wiwill weldegelijk aanwezig was kan dit bericht van *Tubantia* worden uitgelegd als foutief. Of het feitelijk waar was of niet laat ik even in het midden. Wat opvalt is de reactie die volgde na het bekendmaken van Wiwills afwezigheid, die omschreven werd als "van harte leed doen". Ze stelden vervolgens de vraag: "Is het reeds zóó ver gekomen?" Hiermee doelende op de zwaar verwaterde band van Wiwill met zijn land en zijn onderdanen. Een vraag die nergens voor 1874 te lezen was geweest. De krant vroeg zich hierna nog af of dit geen indiscrete vraag was. Ze concluderen en beantwoorden uiteindelijk met "De tijd zal leeren."⁴⁴ Zelfs uit de meest kritische reactie bleek dus een diepe, oprechte bedroefdheid over het ballingschap en de afzondering van Wiwill.

Conclusie

De kranten berichtten voortdurend over Wiwill in ballingschap, maar tot een oordeel erover kwamen ze zelden. De momenten wanneer hij wel of niet in Nederland aanwezig was, zijn wel duidelijk te achterhalen. Waar de prins verbleef wanneer hij niet in Nederland aanwezig was, bleek vooral na 1874 moeilijker te achterhalen voor de Nederlandse kranten. Zo kunnen veel zaken die samenhangen met zijn ballingschap opgesplitst worden in de benoemde twee periodes. Hier ging het om de periode van begin 1860 tot eind 1874 en van eind 1874 tot zijn overlijden in juni 1879. Dat het voor de pers en daarmee het Nederlandse volk niet duidelijk was dat Wiwill zich na 1874 niet meer in Nederland zou vestigen, uitte zich ook in de krantenartikelen. De frustratie die deze onzekerheid opleverde kwam tot uiting in het artikel van *Tubantia*.⁴⁵ Waarin de wanhoop afdroop van de vraag: "Is het reeds zóó ver gekomen?"

---

⁴²'Ministerie van Binnenlandsche Zaken.', *Nederlandsche Staatscourant* (12 april 1868).

⁴³'Frankrijk. De Wereldtentoonstelling', *De Standaard* (3 mei 1878).

'Met geestdrift werd', *Het Vaderland* (3 mei 1878).

'Parijs, 1 Mei.', *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (3 mei 1878).

⁴⁴'Binnenlandsch Overzicht.', *Tubantia* (4 mei 1878).

⁴⁵'Binnenlandsch Overzicht.', *Tubantia* (4 mei 1878).

WIWILL, DE NEDERLANDSE KROONPRINS

Inleiding

Na de Franse Revolutie brokkelde het gezag van de Europese vorsten geleidelijk maar soms ook abrupt af. Het goddelijk recht om te heersen werd als legitimering voor vorstelijk bestuur verworpen door intellectuelen en de massa tezamen. Hierdoor moesten koningshuizen op zoek naar nieuwe vormen van legitimering van hun bestaan, om zo een toekomst voor zichzelf veilig te stellen in de nieuwe postrevolutionaire, moderne wereld. De Franse Revolutie had het lot van monarchieën in feite in de handen van het volk geplaatst. De populariteit van de koningshuizen bij het volk werd hierdoor de belangrijkste graadmeter voor een succesvolle monarchie.⁴⁶ De rol van troonopvolgers in deze transformatie van vorstelijke macht was bijzonder. De troonopvolger fungeerde steeds meer als een uithangbord van de monarchie. Als een soort propagandamiddel dienden kroonprinsen zich altijd publiekelijk van hun beste kant te laten zien en zich ten volle over te geven aan de hooggespannen verwachtingen van de massa. Deze verwachtingen waren vaak nog erg romantisch van aard en konden als het ware gevoed worden door (ietwat sprookjesachtige) publieke aangelegenheden. Hierbij kan worden gedacht aan zaken als trouwerijen, een (ogenschijnlijk) goed huwelijk, militaire betrokkenheid en het bemoeien met tal van andere prestigieuze staatszaken.⁴⁷

Wiwill was een product van zijn tijd in vele opzichten. Nadat de nieuwe, liberale grondwet in Nederland was ingevoerd in 1848, was de politieke rol van de koning in grote mate uitgespeeld. Al op jonge leeftijd werd Wiwill geconfronteerd met het vooruitzicht van slechts beperkte politieke invloed. Wiwills vader (Willem III) daarentegen had juist altijd verwacht nog echt te kunnen regeren, maar zijn vader en voorganger, koning Willem II, had een jaar voor zijn dood de nieuwe, liberale grondwet ondertekend. In deze nieuwe grondwet werd de macht van de koning drastisch ingeperkt. Wiwill was door dit vroege vooruitzicht een goed voorbeeld van een kroonprins die via populaire bezigheden de monarchie van legitimiteit kon voorzien. Door te kijken naar hoe de Nederlandse kranten berichtten over de manier waarop Wiwill invulling gaf aan zijn rol als troonopvolger, probeer ik erachter te komen hoe er in Nederland over dit aspect van Wiwills leven werd gedacht.

In de spotlights

Het leven van leden van de Europese koningshuizen werd dus gedurende de negentiende eeuw steeds meer openbaar en daarmee een publieke aangelegenheid. Er valt hierdoor ook slechts een kunstmatige scheiding te maken tussen privé en openbaar. Wat voor de meeste

---

⁴⁶ Jaap van Osta, 'The Emperor's New Clothes. The Reappearance of the Performing Monarchy in Europe, c. 1870-1914' in: Jeroen Deploige en Gita Deneckere eds., *Mystifying the Monarch: Studies on Discours, Power and History* (Amsterdam 2006) 181-192, aldaar 181-182.

⁴⁷ Müller, 'Winning their trust', 5-8.

mensen privéaangelegenheden waren, zoals huwelijken en begrafenissen, werden voor de negentiende-eeuwse vorstenhuizen steeds meer een publieke zaak. Er werd dan ook uitvoerig gesproken over de gedragingen van leden van het koninklijk huis tijdens zulke gebeurtenissen. Een uitstekend voorbeeld hiervan was de dood van koningin Sophie, de moeder van Wiwill, op drie juni 1877.

Er waren kranten die nadrukkelijk de gemoedstoestanden van de aanwezige beschreven, waaronder Wiwill. Er werd aandacht besteed aan het persoonlijke afscheid tussen moeder en zoon, dat plaatsvond de dag voor haar overlijden. Er zouden lieve woorden zijn gewisseld. De emotionele impact zou zelfs zo groot zijn geweest dat de dokters Wiwill moesten wegsturen, aangezien het bezoek te veel vergde van de koningin-moeder.⁴⁸ Ook de houding van Wiwill tijdens de bijzetting van zijn moeder in het familiegraf, werd in de kranten uitgemeten. Wiwill zou in een generaalsuniform de begrafenis hebben bijgewoond.⁴⁹ De koning zou Wiwill hartelijk hebben omhelst, waarna Wiwill en prins Alexander elkaar daarna op eervolle wijze de hand zouden hebben geschud. Hij zou hierna statig en bedroefd hebben toegekeken terwijl de kist in de kelder werd gehesen.⁵⁰ Uit geen enkel krantenartikel kwam naar voren dat de onderlinge relaties tussen de koning en de koningin of de koning en Wiwill slecht zouden zijn. De literatuur oordeelt hier anders over en het feit dat de koning en koningin al vanaf 1855 gescheiden van tafel en bed leefden kan niet los worden gezien van hun persoonlijke relatie.⁵¹

Hoewel Wiwill tijdens het ziekbed en de bijzetting van zijn moeder terugkeerde uit zijn ballingschap, resulteerde dit slechts beperkt in het oppakken van de verantwoordelijkheden die bij zijn status als kroonprins werden verwacht. Hij liet samen met zijn broer Alexander verstek gaan bij een afscheidsdiner voor de hoogwaardigheidsbekleders die de begrafenis van de koningin hadden bijgewoond. Dat dit verstek laten gaan expliciet werd vermeld geeft aan dat het op zijn minst opvallend en op zijn ergst gewoonweg schofferend was.⁵² Wiwill was wel aanwezig bij een familiediner rond dezelfde datum, bij het ontvangen van ene baron Bose en enkele weken later bij de ontvangst van de Braziliaanse keizer in Den Haag.⁵³ Kort hierna vertrok Wiwill voor de laatste keer naar het buitenland. Hij kwam ook niet meer terug voor de begrafenis van zijn oom, prins Hendrik. Uit een stuk uit de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* blijkt dat dit hem zelfs door de meest Oranjegezinde personen niet in dank werd afgenomen.⁵⁴

---

⁴⁸‘De gebeden door duizenden’, *Apeldoornsche Courant* (9 juni 1877).

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (6 juni 1877).

⁴⁹‘De Begrafenis van Wijlen Hare Majesteit Sophia, Koningin der Nederlanden’, *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (23 juni 1877).

⁵⁰‘Plegtige Begrafenis van wijlen H.M. de Koningin der Nederlanden op 20 junij j.l.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (23 juni 1877).

⁵¹Van der Meulen, *Koning Willem III*, 323-327.

⁵²‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (25 juni 1877).

⁵³‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (19 juli 1877).

‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (12 juni 1877).

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (25 juni 1877).

⁵⁴‘Willem, Prins van Oranje. † 11 juni 1879’, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* (13 juni 1879).

De functies van de kroonprins

Hoewel Wiwill al vanaf 1860 het merendeel van zijn tijd in Parijs doorbracht vervulde hij nog wel enkele functies in Nederland. Deze functies, zoals beschreven in de kranten, kunnen in principe in vier categorieën opgedeeld worden, namelijk: militair vertoon, publiekelijke of maatschappelijke aangelegenheden, het ontvangen/bezoeken van tal van belangrijke personen en alles wat samenhang met het dynastieke huwelijk. Door het deelnemen aan en het uitoefenen van deze vier kernfuncties kon een kroonprins niet alleen zijn eigen reputatie verbeteren, maar ook de populaire status van de monarchie verhogen.⁵⁵

Huwelijk

Het huwelijk was ook in de negentiende eeuw nog altijd een hoeksteen van de dynastieke machtspolitiek. Kijkende naar de stamboom van Oranje-Nassau, ten tijde van Wiwills meerderjarigheid, blijkt des te meer dat een huwelijk noodzakelijk was om de erfopvolging veilig te stellen. Bovendien vervulde het huwelijk ook een cruciale rol om een verbinding met het volk te bewerkstelligen en de populariteit van het koningshuis te laten toenemen.⁵⁶ Dat het koningsgezinde gedeelte van de bevolking smachtte naar een huwelijk van Wiwill, valt wellicht het beste uit te drukken in de woorden van de *Arnhemse Courant*: “Sinds zijne meerderjarigheid kan de Prins het land niet verlaten, of het publiek gaf hem een verlovingsring mede, en men berekende al hoeveel lampions men nodig had, om bij ’s Prinsen intogt met zijne gemalin te illumineren.”⁵⁷ Zo waren er een aantal concrete pogingen om Wiwill te huwen, maar die strandden allemaal stuk voor stuk.⁵⁸ De Nederlandse kranten hielden vaak langer hoop, terwijl via de buitenlandse pers allang doorschemerde dat de poging was mislukt.⁵⁹ De Nederlandse kranten zwegen vervolgens bij elk mislukte verlovingspoging en de redenen die tot het mislukken hadden geleid, werden niet genoemd. Vanuit de literatuur wordt hier wel een antwoord op gegeven. Zo zou Wiwills slechte reputatie koningin Victoria van het Verenigd Koninkrijk hebben doen afzien van een huwelijk, tussen Wiwill en haar dochter. Ook was er weinig wederzijdse interesse toen Wiwill naar Rusland afrees om de mogelijkheden van een huwelijk met een Russische prinses te onderzoeken.⁶⁰

---

⁵⁵ Frank Lorentz Müller, ‘Stabilizing a Great Historic System in the Nineteenth-Century? Royal Heirs and Succession in an Age of Monarchy’ in: Frank Lorentz Müller en Heidi Mehrkens eds., *Sons and Heirs: Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe* (St Andrews 2016) 1-16, aldaar 8-9.

⁵⁶ Müller, ‘Winning their trust’, 5-8.

⁵⁷ ‘Binnenland.’, *Arnhemse Courant* (1 mei 1871).

⁵⁸ ‘Binnenlandsche Berigten.’, *Hoornsche Courant* (24 december 1859).

‘Parijs 16 Januarij.’, *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* (18 januari 1868).

‘Uit Nederland.’, *De Locomotief* (14 juli 1871).

‘Binnenland.’, *Algemeen Industrieel Volkblad voor Nederland* (23 april 1876).

‘Binnenlandsche Berichten.’, *Apeldoornsche Courant* (26 januari 1878).

⁵⁹ ‘Brussel, 8 Mei.’, *Algemeen Handelsblad* (10 Mei 1871).

⁶⁰ Van der Meulen, *Koning Willem III*, 336.

Militair

Zo waren er de militaire functies, die voornamelijk bestonden uit het inspecteren van troepen en forten en het bijwonen van vergaderingen van de hoge militaire autoriteiten.⁶¹ Via deze weg kreeg hij een rol toebedeeld binnen de legertop tijdens het uitbreken van de Frans-Duitse Oorlog in 1870. Tijdens de begindagen van de oorlog was Wiwill verreweg het meest actief bezig met militaire aangelegenheden. Het controleren van de forten langs de pas aangelegde Nieuwe Hollandse Waterlinie was een van zijn voornaamste taken. Dit was bij uitstek, aangaande op de krantenberichten, het moment wanneer hij de rol van troonopvolger het meeste tot zich nam.⁶² Het was in het begin van de oorlog ook allerminst zeker dat Nederland niet in de strijd betrokken zou worden. Het leger werd dan ook gemobiliseerd en een deel van de Waterlinie werd onder water gezet. De dreiging bleek achteraf mee te vallen en de oorlog bleef uiteindelijk ver verwijderd van de Nederlandse staatsgrenzen.⁶³ Hieruit kan worden geconcludeerd dat Wiwill tijdens het hoogste dreigingsniveau waaraan Nederland gedurende zijn volwassen leven werd blootgesteld, het dichtste in de buurt kwam van de aan hem opgelegde verwachtingen als troonopvolger. Dit bleek ook uit de krantenberichten die Wiwills leven beschreven na zijn overlijden, waarin vaak een plek werd ingeruimd voor zijn verdiensten voor het leger.⁶⁴ Dit wist hij in de jaren erna niet lang vol te houden. Zeker na het blokkeren van zijn huwelijksplannen door zijn ouders in 1874 had Wiwill weinig zin om nog aan zijn functies invulling te geven. Uit zijn laatste officiële militaire functie, als inspecteur der cavalerie, werd hij in januari 1877 eervol ontslagen.⁶⁵

Publiekelijk en maatschappelijk

De tweede groepering van de door Wiwill vervulde functies leidt ons naar tal van publieke of maatschappelijke aangelegenheden. Dit klinkt als een ietwat vage omschrijving, wat het ten dele ook zeker is, aangezien het begrip veelomvattend is en er vele verschillende activiteiten onder kunnen worden geschaald. Een van de maatschappelijke aangelegenheden kon bijvoorbeeld het bezoeken van een publieke kerkdienst zijn. Dit werd vaker met de koninklijke familie ondernomen.⁶⁶ Of dit vanuit Wiwill geheel van harte gebeurde valt te bezien. De *Leeuwarder Courant* beschreef namelijk een voorval dat het gehele koninklijke gezin aanwezig was bij een kerkdienst, met de uitzondering van Wiwill, die naderhand wel

---

⁶¹‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (19 augustus 1873).

‘Vervolg der Nieuwstijdingen’, *Algemeen Handelsblad* (29 april 1867).

⁶²‘Amsterdam, 19 Augustus.’, *Het Vaderland* (20 augustus 1870).

‘Utrecht, 1 Sept.’, *Het Vaderland* (2 september 1870).

‘Utrecht, 12 Augustus’, *Het Vaderland* (13 augustus 1870).

‘Utrecht 13 Sept.’, *Het Vaderland* (5 september 1870).

⁶³A. Doedens, *Nederland en de Frans-Duitse Oorlog: enige aspecten van de buitenlandse politiek en de binnenlandse verhoudingen van ons land omstreeks 1870* (Zeist 1973) 15-40.

⁶⁴‘11 Juni 1879.’, *Het Vaderland* (13 juni 1879).

‘Ingezonden.’, *Arnhemsche Courant* (4 juli 1879).

⁶⁵‘De Staats-Courant.’, *De Standaard* (26 januari 1877).

‘Laatste Berigten.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (26 januari 1877).

⁶⁶‘In de Westerkerk.’, *De Standaard* (15 mei 1873).

werd “opgemerkt” bij de receptie.⁶⁷ Deelname aan grote jachtpartijen, het als voorzitter leiden van congressen of het bezoeken van maatschappelijke instanties of bedrijven behoort ook tot deze categorie.⁶⁸ Aangaande deze categorie zien we een duidelijk verschil van voor 1874 en de periode daarna. Voor 1874 zien we Wiwill nog met enige regelmaat zijn publieke of maatschappelijke functies uitoefenen. Na zijn vertrek in 1874 vervult hij die functies slechts met hoge uitzondering en dan nog maar uitsluitend in het buitenland.⁶⁹

Hoog bezoek

Onder de derde categorie vallen de ontmoetingen met zowel buitenlandse als binnenlandse hoogwaardigheidsbekleders en vorstelijke figuren. Hieronder vallen de officiële staatsbezoeken, zoals het eerder genoemde ontvangst van de Braziliaanse keizer.⁷⁰ Ook het dineren met ministers en andere belangrijke personen, waar Wiwill geregeld bij aanwezig was, wordt tot deze categorie gerekend.⁷¹ De grotere staatsbezoeken waarin Wiwill een significante rol speelde waren de bezoeken van of aan de Belgische koning, de Duitse keizer en kroonprins, de Russische tsaar en de Prins van Wales (de Britse troonopvolger).⁷² Nadat Wiwil in 1874 naar het buitenland vertrok zijn er nog twee noemenswaardige bezoeken die binnen deze categorie vallen. Het gaat hier om de ontvangst van de Braziliaanse keizer en het bezoek aan de Prins van Wales. Dat hij in deze gevallen nog wel zijn functie als troonopvolger bekleedde valt te herleiden uit de volgende feiten. Hij was ten tijde van het bezoek van de Braziliaanse keizer nog in Nederland vanwege de begrafenis van zijn moeder en hij bezocht de Prins van Wales in Engeland, waardoor een terugkeer naar Nederland niet tot de noodzakelijkheden behoorde. Wiwill kwam na de dood van zijn moeder ook nooit meer terug naar Nederland.

Conclusie

Wiwill leek dus nog geregeld zijn rol als troonopvolger in te kunnen vullen tijdens zijn eerste periode van ballingschap (1860-1874), met de uitzondering van het falen om een geschikte huwelijkskandidaat te vinden. De kranten leken in deze periode dan ook geen problemen te hebben met de manier hoe Wiwill zijn functies invulde, schipperend tussen Parijs en Nederland. De bijna naïeve hoop die telkens weer de boventoon voerde bij elk nieuw gerucht

---

⁶⁷‘s’ Gravenhage, 1 Januarij’, *Leeuwarder Courant* (5 januari 1872).

⁶⁸‘Vervolg der Nieuwstijdingen’, *Algemeen Handelsblad* (29 april 1867).

‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (28 september 1874).

‘s’ Gravenhage, 7 September.’, *Leeuwarder Courant* (10 september 1869).

⁶⁹‘Parijs, 1 Mei.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (3 mei 1878).

‘Frankrijk.’, *Venloosch Weekblad* (5 oktober 1878).

⁷⁰‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (19 juli 1877).

⁷¹‘Utrecht, 1 Sept.’, *Het Vaderland* (2 september 1870).

⁷²‘Belgische Post.’, *Algemeen Handelsblad* (16 mei 1866).

‘Berlijn, 9 Mei.’, *Algemeen Handelsblad* (10 Mei 1871).

‘Breda, 12 Mei.’, *Het Vaderland* (14 mei 1874).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (17 november 1876).

over een mogelijke huwelijkskandidaat, lijkt dit kritiekloze, unanieme standpunt te bevestigen. Wiwill was dan niet zo vaak aanwezig als sommige mensen hadden gehoopt, maar toch net genoeg om niet uit het collectieve geheugen van Nederland te vervagen. In de periode van internationale dreiging (ten tijde van de Frans-Duitse Oorlog) was hij meer dan ooit zichtbaar in Nederland. In deze periode kwam hij daarmee het dichtst in de buurt van het ideaal waaraan de kroonprinsen uit die tijd moesten voldoen. De kranten waren in latere tijden dan ook positief over Wiwills verdiensten in het leger.

Zijn tweede periode van ballingschap werd alleen onderbroken door de dood van zijn moeder en enkele hieraan verbonden gelegenheden. Zelfs tijdens deze tijdelijke terugkeer bleek hij niet in staat om aan het complete verwachtingspatroon te voldoen. Niet veel later zou hij ook nog eervol ontslagen worden uit zijn laatste officiële (militaire) functie. Er leek ook een definitievere breuk te ontstaan met Nederland en het Nederlandse volk. Door het missen van de begrafenis van prins Hendrik konden of wilden zelfs de meest koningsgezinde personen Wiwill niet verdedigen ten aanzien van de geliefde prins Hendrik.

Dat Wiwill de rol als troonopvolger moeilijker kon invullen vanwege zijn ballingschap was op zichzelf een logisch gegeven. Het leek vanuit de kranten erop dat hij nog altijd geïnteresseerd, gemotiveerd en staatsmanachtig betrokken was bij Nederland en het Nederlandse volk tot 1874. Pas met het ingaan van zijn tweede ballingschap periode verdween zijn naam uit de kranten, om slechts enkele malen met zeer korte feitelijkheden terug te keren. De laatste keer dat zijn naam nog veelvuldig zou opduiken in de Nederlandse pers was tijdens zijn ziekbed en overlijden.

DE DOOD VAN DE PRINS

“Opnieuw verkeert het land in rouw;

De dood waart om de leden

Van 't Vorstelijk Stamhuis van Nassau;

Zijn zeis heeft onverbeden

Den telg, den kostbren telg geveld

Op wien 's Lands hope was gesteld.”⁷³

Inleiding

Met de dood van Willem, Prins van Oranje, stierf de oudste zoon en troonopvolger van koning Willem III. Dit gebeurde na jaren van zelfverkozen ballingschap te Parijs op 11 juni 1879. Zijn enige nog in leven zijnde broer, prins Alexander, was tijdens het relatief korte ziekbed bij Wiwill in Parijs. In dit hoofdstuk worden de reacties geanalyseerd uit de Nederlandse kranten die voortkwamen uit het overlijden van Wiwill. De kranten blikten vaak terug op het leven van Wiwill en wat hij als kroonprins had betekend voor Nederland. Zijn dood had ook directe gevolgen voor de opvolging. De angst die hiermee samenhang zal ook uitvoerig aan bod komen.

Directe reacties

De reacties op het sterven van de Prins van Oranje in de kranten vinden we voornamelijk terug in eenzijdige, treurige, zwart omrande rouwadvertenties. Deze prijken op de covers van de nationale kranten waaronder *De Standaard* en *Het Vaderland*.⁷⁴ Bij de regionale kranten zien we eenzelfde manier van weergeven.⁷⁵ Soms werd een kleine biografie over het leven van Wiwill onder de sterfadvertentie geplaatst. Vaak werd in de dagen direct volgend op het overlijden de krant gevuld met enkele richtlijnen en/of aanvullende informatie over zaken als (nationale) rouw, het lijktransport, de staatsbegrafenis en de toegankelijkheid om afscheid te nemen voor het grote publiek.⁷⁶

---

⁷³‘Dood van den Prins van Oranje.’, *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (14 juni 1879).

⁷⁴‘11 Juni 1879’, *Het Vaderland* (13 juni 1879).

‘Het heeft de Heeren onze God behaagd’, *De Standaard* (13 juni 1879).

‘Tot ons groot leedwezen’, *Algemeen Handelsdagblad* (12 juni 1879).

⁷⁵‘Laatste Berichten’, *Nieuwe Tilburgsche Courant* (12 juni 1879).

‘Bij de droeve tijding uit Parijs’, *Het Nieuws van den Dag* (13 juni 1879).

⁷⁶‘Overlijden van den Prins van Oranje.’, *Tilburgsche Courant* (15 juni 1879).

‘Een Nationale Rouwdag’, *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* (27 juni 1879).

Biografieën

In veelvuldig toegevoegde biografieën over het leven van de Prins van Oranje kon zijn leven worden teruggelezen. Zo berichtte het *Dagblad van Zuidholland* in een paginavolle advertentie over het sterven, de rouwstoet, het zelfverkozen ballingschap en tal van andere aspecten uit het leven en sterven van Wiwill. Zijn leven ‘in den vreemden’ werd benoemd ten aanzien van een wens die gekoesterd werd door het Nederlandse volk. Het volk wilde en verwachtte namelijk dat de prins spoedig zou zijn teruggekeerd naar het vaderland.⁷⁷ Hoewel de prins niet vaak te zien was geweest tijdens openbare aangelegenheden (na 1874) of überhaupt in het vaderland aanwezig was geweest (na 1877), bleef hij volgens de kranten symbool staan voor, en in verbintenis staan met, datzelfde vaderland. De redenatie hierachter werd volledig gebaseerd op zijn naam (Willem), titel (Prins van Oranje) en geslacht (Oranje-Nassau) en de onlosmakelijke verbondenheid met Nederland en het Nederlandse volk.⁷⁸ Het was niet de persoon die werd gemist, maar de troonopvolger. Er werd slechts in enkele krantenstukken een verband gelegd tussen die verbondenheid en een van de actieve functies die de prins tijdens zijn leven had bekleed.⁷⁹ Vooral *Het Vaderland*, een progressief-liberale krant, wist de prins in een bijzonder goed daglicht te zetten. Dit deden ze door de verschillende functies, en Wiwills handelen hierin, een voor een te benoemen en te prijzen.⁸⁰ Zelfs de progressieve-liberalen bleken dus nog uitermate kritiekloos in hun omgang met de voormalig troonopvolger.⁸¹

Kritische noot

Wat opvalt is dat wanneer er over Wiwill gesproken werd, men iets toevoegde, soms impliciet maar soms ook expliciet, in het kader van; over de doden niets dan het ware.⁸² Dit zou kunnen wijzen op een mildere aanpak van de prins in de pers na diens overlijden, aangezien in veel gevallen de werkelijkheid verward leek te worden met het positieve. Deze (soms ongeschreven) regel weerhield niet iedereen ervan om toch een kritische noot te plaatsen bij het leven van de prins. Zo werd meermaals de zelfverkozen ballingschap van Wiwill aangehaald, maar bleef een (negatief) oordeel erover achterwege.⁸³ Dit is niet anders dan gedurende zijn ballingschap, toen de kranten ook een waardeoordeel achterwege lieten. Een

---

‘Staten-Generaal. Eerste Kamer.’, *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (19 juni 1879).

⁷⁷ ‘Een Nationale Rouwdag’, *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* (27 juni 1879).

⁷⁸ ‘Het heeft de Heeren onze God behaagd’, *De Standaard* (13 juni 1879).

‘Voor de tweede maal’, *Tubantia* (14 juni 1879).

‘Een Nationale Rouwdag’, *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* (27 juni 1879).

⁷⁹ ‘Dood van den Prins van Oranje.’, *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (14 juni 1879).

‘Een Nationale Rouwdag’, *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* (27 juni 1879).

⁸⁰ 11 Juni 1879’, *Het Vaderland* (13 juni 1879).

⁸¹ Jan van de Plasse, *Kroniek van de Nederlandse dagblad- en opiniepers* (Amsterdam 2005) 44.

⁸² ‘Ingezonden.’, *Arnhemsche Courant* (4 juli 1879).

⁸³ ‘Dood van den Prins van Oranje.’, *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (14 juni 1879).

van de weinige kritische krantenstukken over de prins, in de *Arnhemsche Courant*, begon dan ook met het expliciet aanhalen van de eerder genoemde regel. Hierbij werd zelfs aangegeven dat het ware en het positieve, twee verschillende zaken zijn en juist daarom er een eerlijk beeld van de prins gegeven diende te worden.⁸⁴ In dit artikel werd de impact van zijn overlijden vergeleken met het overlijden van prins Hendrik (een jongere broer van koning Willem III), eerder dat jaar. Eenzelfde vergelijking werd ook in de *Zwolsche Courant* gemaakt, samen met een verwijt aan Wiwill dat hij niet bij de begrafenis van Hendrik aanwezig was vanwege zijn ballingschap.⁸⁵ Maar na dit verwijt volgde al snel weer de verzoening ten aanzien van Wiwill, op basis van de eerder vernoemde band die hij had met het vaderland, als telg van Oranje-Nassau, troonopvolger en toekomstig vorst.

De *Arnhemsche Courant* ging echter verder en kwam met het verwijt dat de prins nooit iets gedaan zou hebben om zich persoonlijk bemind te maken en zou zelfs geregeld het tegenovergestelde hebben bereikt met zijn handelen. Het onttrekken aan het volk en vaderland via zijn ballingschap had tot een sterke vervreemding geleden. De prins was slechts een vreemde, waarvan men vaak niet eens wist waar hij zich bevond, tenzij men zich verdiepte in de buitenlandse roddelpers.⁸⁶ De *Arnhemsche Courant* ging na de kritiek op de prins wel verder in op een mogelijke verzoening. Zo stelde de krant dat, mocht Wiwill de troon ooit hebben bestegen, alles zich vanzelf weer recht zou hebben getrokken. Ondanks de scherpe toon van het artikel blijkt ook uit het verdere stuk dat er weinig haat gekoesterd wordt jegens de familie en de koning.

Verdediging

De uitzonderlijkheid van dit artikel wordt nog eens extra bevestigd door een ingezonden opiniestuk in dezelfde *Arnhemsche Courant*.⁸⁷ In dit stuk werd het originele doodsbericht over de prins hard aangevallen. Er worden tal van voorbeelden gegeven die de grootsheid en goedheid van de prins dienden te bevestigen en de connectie tussen hem en het volk moesten aantonen, wederom op basis van enkele argumenten die toch niet echt overtuigend klinken. Deze variëren van condoleances van buitenlandse vorsten tot aan het verdriet van soldaten die onder hem hadden gediend, tot de bekwaamheid waarin de prins zijn functies had vervuld. Expliciete voorbeelden komen nauwelijks aan bod, misschien ook omdat die van voor 1974 hadden moeten zijn. Er werd hard op de ‘man’ gespeeld waarbij het oordeel van de Courant onwaardig werd geacht door de inzender en daarmee tegelijkertijd duizenden zou hebben gekrenkt. De aanklacht richt zich aan het ‘Hoofdorgaan van Gelderens Pers’ en de vrijzinnigen, die de schuld kregen van het originele artikel. De vrijzinnigen stonden voor een protestantse stroming die de verlichtingsidealen omarmd hadden en daardoor een meer open verstandhouding kregen tot de kerkelijke leer en andere Christelijke stromingen. Deze stroming werd gaandeweg de negentiende eeuw steeds omvangrijker, voornamelijk onder de

---

⁸⁴‘Arnhem 12 juni.’, *Arnhemsche Courant* (13 juni 1879).

⁸⁵‘Willem, Prins van Oranje. † 11 juni 1879’, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* (13 juni 1879).

⁸⁶‘Arnhem 12 juni.’, *Arnhemsche Courant* (13 juni 1879).

⁸⁷‘Ingezonden.’, *Arnhemsche Courant* (4 juli 1879).

liberale elite.⁸⁸ Die associatie tussen de vrijzinnigen en de elite zien we in het stuk van de *Arnhemsche Courant* ook terug. De meer orthodoxe-protestanten, zoals in Abraham Kuyper's krant *De Standaard*, bleven geheel kritiekloos en benadrukten de sterke relatie tussen koningshuis, vaderland en God.⁸⁹

Kritiekloosheid

Het overgrote merendeel van alle kranten gaf een positieve, vrijwel geheel kritiekloze reactie na het sterven van Wiwill. Dit stond enigszins in contrast met wat we weten over de tijd waarnaar we kijken. Troonopvolgers werden alsmaar meer een instrument om de oude monarchieën publieke legitimering en status toe te kennen. Dit vond plaats gedurende een periode waarin de moderniteit de oudere aspecten van koninklijke macht, alsmaar meer leek te ondermijnen. Hierbij moet worden gedacht aan zaken waarbij men deelneming en samenwerking kon opleggen aan de hand van dwang, betaling of geweld, zoals voorafgaand aan de negentiende eeuw de norm was in Europa.⁹⁰ Met de introductie van (liberale) grondwetten in heel Europa kwam er geleidelijk een einde aan deze manier van gezag afdwingen. Troonopvolgers werden hierdoor de sleutel tot hervorming en zo het opnieuw uitvinden en aanpassen van de monarchie richting de moderne tijd.⁹¹

Aangezien Wiwill zijn openbare taken en functies als troonopvolger nauwelijks kon of wilde invullen vanuit zijn ballingschap (na 1874), zijn de positieve reacties over de prins op zijn minst opmerkelijk te noemen. Dat hij bijna vijf jaar afwezig was geweest in Nederland was de kranten niet ontgaan. De nieuwe, populaire vorm die monarchieën aannamen in de negentiende eeuw had ervoor moeten zorgen dat Wiwill simpelweg vervangbaar was in de ogen van het grote publiek, zolang hij niet aan hun standaarden kon voldoen.⁹² Ook de felle reactie op de (vrijzinnige) kritiek in de *Arnhemsche Courant* geeft aan dat er op zijn minst sprake leek te zijn van een oprecht gevoel van verbondenheid met Wiwill als troonopvolger, al dan niet met Wiwill als persoon. Dat de dynastie goed in de samenleving lag blijkt ook uit het kritische stuk uit de *Arnhemsche Courant*. In het meest kritische stuk over het overlijden van Wiwill worden prins Hendrik en de dynastie in zijn algemeenheid met veel eerbied genoemd. Hierdoor lijkt de Nederlandse pers een bijna onvoorwaardelijke bondgenoot van de Oranjes.

De kritiekloosheid vanuit de pers op het Nederlandse koningshuis wordt verder ook bevestigd vanuit de literatuur. Wanklanken over (leden van) het koningshuis waren dan ook zelden tot nooit hoorbaar in de vaderlandse pers en drongen daarmee ook niet door tot het volk. Zo kwamen verhalen over het slechte huwelijk van prins Hendrik (hier gaat het om een latere

---

⁸⁸Ted Campbell, *Cristian Confessions: A Historical Introduction* (Westminster 1996) 128.

⁸⁹'Het heeft de Heeren onze God behaagd', *De Standaard* (13 juni 1879).

⁹⁰Müller, 'Winning their trust', 5-8.

⁹¹Müller, 'Great Historic System', 8-9.

⁹²Markus J. Prutsch, 'Monarchical Constitutionalism' in Post-Napoleonic Europe. Concept and Practise' in: Markus J. Prutsch en Kelly L. Grotke eds., *Constitutionalism, Legitimacy and Power: Nineteenth-Century Experiences* (Oxford 2014) 69-83 aldaar 80-81.

prins Hendrik) en koningin Wilhelmina en de uitbundige manier van leven van diezelfde Hendrik, pas in de jaren zestig boven water. Op dat moment was Hendrik al meer dan dertig jaar overleden. Niemand wilde de nationale vreugde bederven die rond het koningshuis aanwezig was en het was bovendien niet goed voor de oplages.⁹³

De gevolgen van het overlijden

Praktische gevolgen

Met de dood van de Prins van Oranje in Parijs vertrokken tal van Nederlandse hoogwaardigheidsbekleders naar Parijs om het lijk te aanschouwen voordat het, met een definitief gesloten kist, richting Nederland zou vertrekken. Het sterven in ballingschap had daarmee slechts een beperkt effect op zijn overlijden. Het werkte namelijk alleen vertragend op zijn publieke afscheid en bijzetting in de grafkelder.⁹⁴

Opvolgingscrises

De titel Prins van Oranje was weggelegd voor de mannelijke troonopvolger en Wiwill had die titel dertig jaar gedragen. Deze titel schoof na zijn overlijden door richting zijn jongere broer prins Alexander. Ondanks de relatief jonge leeftijd van Alexander (27) was de dynastieke opvolging in groot gevaar. Zo wordt in de *Rotterdamsche Courant* gebeden dat Alexander wat meer staal in het bloed zou krijgen door de titel Prins van Oranje tot zich te nemen. Alexander was gedurende zijn gehele leven ziekelijk en toonde geen interesse in trouwen, of in vrouwen überhaupt. Dit artikel kan ook als goed voorbeeld worden gezien voor de vele pogingen van kranten om de lijst van troonopvolgers uiteen te zetten, na de dood van Wiwill.⁹⁵

De hoogbejaarde prins Frederik (82) en de 62-jarige koning Willem III waren naast Alexander de laatste twee mannelijke Oranje-telgen. Dit hield in dat de kans reëel was dat na de dood van deze op leeftijd zijnde heren, de kroon zou gaan naar een buitenlandse dynastie, waarin 'slechts' via de vrouwelijke lijn enig Oranjabloed te vinden was. Dat de dynastie gevaar liep bleek ook uit het (enkele maanden voor het overlijden van Wiwill) hertrouwen van koning Willem III met de veel jongere Emma van Waldeck-Pyrmont. De *Arnhemsche Courant* was ook in dit specifieke geval het meest eerlijk, door duidelijk te maken dat hier weinig hoop te behalen viel, voornamelijk vanwege de hoge leeftijd van de monarch (62).⁹⁶ Alle andere kranten berichtten hier niet over, ten tijde van de dood van Wiwill. Wel verwerkten ze vaak het begrip hoop in de berichten over de toekomst van de dynastie, vaak met een negatieve connotatie.⁹⁷ De *Arnhemsche Courant* spreekt zich wederom het meeste uit: "waarom zou

---

⁹³ H. Wijffjes, 'Van de Greet Hofmans-affaire tot Margarita-gate: De mediaconstructie van schandalen rond het koningshuis', *TMG Journal for Media History* 10:2 (2015) 112-113.

⁹⁴ 'Een Nationale Rouwdag', *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* (27 juni 1879).

⁹⁵ 'Berlijn in 1879', *Rotterdamsche Courant* (29 juni 1879).

'Het heeft de Heeren onze God behaagd', *De Standaard* (13 juni 1879).

⁹⁶ 'Arnhem 15 september.', *Arnhemsche Courant* (16 september 1879).

⁹⁷ 'Dood van den Prins van Oranje.', *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (14 juni 1879).

men niet openlijk zeggen wat men elkander stil toefluistert: de verzekering der erfopvolging [van de Oranjes in mannelijke lijn] loopt gevaar.”⁹⁸

Dat de kranten vrijwel unaniem positief berichtten over Wiwill, dan wel over de dynastie, kan worden beschouwd vanuit een verlies van de hoop op een voortzetting van de Oranje-dynastie. Wiwill symboliseerde die hoop en met zijn dood sterft deze ook. Om de *Arnhemse Courant* nog een laatste keer te citeren: “bij den Prins van Oranje is het vooral het sterven van den troonopvolger, wat men betreurt.”⁹⁹ Wiwill kan dan misschien worden beschouwd als een prins die zijn taken verwaarloosde, als iemand die van zijn toekomstige onderdanen was vervreemd, maar met zijn overlijden leek de patrilineaire lijn van de Oranje-dynastie voor veel mensen uit te sterven. Dit zagen de meeste kranten in ieder geval niet als een prettig vooruitzicht. De pers zag dit niet zitten onder meer vanwege de grondwettelijke bepaling die stelde dat in een dergelijk geval, de troon zou overgaan op de naaste bloedverwant van de koning in matriarchale lijn.¹⁰⁰ In de praktijk zou dit hebben betekend dat de zus van koning Willem III de troon zou hebben gekregen en haar kinderen zo de toekomst zouden vormen van het Nederlandse vorstenhuis. De onbreekbare band tussen Oranje en Nederland zou dan worden verbroken met de aanstelling van de Saksen-Weimar-Eisenach-dynastie.

Conclusie

De kranten beschreven een onlosmakelijk verbond tussen de Oranje-Nassau-dynastie en Nederland. Dit verbond werd vervolgens ook tussen Wiwill en Nederland gelegd. Hierdoor waren vrijwel alle kranten in overwegende mate positief over Wiwill, na diens overlijden. Zijn jarenlange afwezigheid werd slechts terloops benoemd en een waardeoordeel werd er niet over geveld. De manier hoe Wiwill invulling had gegeven aan zijn functies werd geroemd en geprezen. De meeste kranten leken dan ook ‘over de doden niets dan het ware’ te verwarren met ‘over de doden niets dan het goede’. De harde woorden vanuit de *Arnhemse Courant* bleken een uitzondering te zijn. Hier werd Wiwill wel aangevallen op zijn zelfverkozen ballingschap en de vervreemding van zijn onderdanen die dit met zich had meegebracht. De harde kritiek die de krant en de vrijzinnigen via ingezonden brief kregen, geeft aan dat er weinig ruimte was voor kritiek op de koninklijke familie vanuit de pers. Zelfs toen met de dood van Wiwill het voortbestaan van de Oranje-Nassau-dynastie in groot gevaar kwam, betreurde men uiteindelijk meer de dood van de Nederlandse troonopvolger en daarmee het verlies van een hoopvolle toekomst voor de dynastie, dan de dood van Wiwill als persoon.

‘Willem, Prins van Oranje. † 11 juni 1879’, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* (13 juni 1879).

‘Dood van den Prins van Oranje.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (12 juni 1879).

⁹⁸‘Arnhem 12 juni.’, *Arnhemse Courant* (13 juni 1879).

⁹⁹‘Arnhem 12 juni.’, *Arnhemse Courant* (13 juni 1879).

¹⁰⁰‘Binneland’, *Algemeen Handelsdagblad* (14 juni 1879).

‘Arnhem 12 juni.’, *Arnhemse Courant* (13 juni 1879).

CONCLUSIE

De tweedeling die tussen de eerste (1860-1874) en de tweede periode (1874-1879) van Wiwills ballingschap gemaakt kan worden, is cruciaal bij veel aspecten die te maken hebben gehad met de manier waarop de kranten keken naar Wiwill. Zo weten de kranten na 1874 vaak niet eens meer waar de prins verbleef. Er overheerste onduidelijkheid over de aard van zijn tweede ballingschap en de kranten wisten niet wanneer en of hij terug zou keren naar Nederland. Deze onzekerheid resulteerde zelfs in een zekere wanhoop.

Ook de manier waarop Wiwill zijn rol als troonopvolger invulde valt uiteen in de twee periodes. De kranten hadden geen kritiek op Wiwills functioneren tijdens zijn eerste periode. Ze bleven continu hoopvol wanneer er een nieuw huwelijksgerucht de kop op stak. Hoewel Wiwill het merendeel van zijn tijd in Parijs besteedde, kon de pers prima leven met de geregelde, kortstondige bezoeken van de kroonprins. Wiwill had zelfs een korte opleving in zijn rol als troonopvolger, toen Nederland dreigde betrokken te worden bij een grotere Europese oorlog in 1870. De kranten zouden dit later, na zijn overlijden, ook aanhalen als een verdienste van de prins.

De tweede periode van ballingschap onderbrak Wiwill slechts eenmalig, tijdens het ziekbed en overlijden van zijn moeder in 1877. Hij pakte enkele taken tijdelijk weer op, maar vertrok niet veel later voor de laatste keer naar Parijs. De kranten waren kritisch op het missen van de begrafenis van prins Hendrik door Wiwill. Zelfs zeer koningsgezinde personen vonden dit moeilijk te verdedigen.

Enkele maanden later zou Wiwill zelf overlijden. Bijna alle kranten waren buitengewoon lovend over de overleden prins. Hierbij werd het onbreekbare verbond tussen Nederland en de Oranjes naar voren gehaald. Zijn complete afzondering van Nederland werd nauwelijks genoemd. Een van de weinige keren dat dit wel gebeurde, kwam nadrukkelijk naar voren dat met de dood van Wiwill niet de persoon maar de troonopvolger zou worden betreurt. Dit standpunt werd vervolgens, via een ingezonden brief in de eigen krant, hard aangevallen. Door het kinderloze overlijden van Wiwill verkeerde de Oranje-Nassau-dynastie in nog groter gevaar en de mogelijkheid dat Nederland een andere dynastie zou krijgen kwam weer een stap dichterbij. Een scenario waar de kranten weinig voor voelden.

Zo bleven de Nederlandse kranten ondanks alles in grote meerderheid zeer kritiekloos en zelfs positief over Wiwill. Gedurende zijn ballingschap, het verwaarlozen van zijn functies en zijn overlijden, bleef continu het sprookjesachtige beeld van een troonopvolger de boventoon voeren.

LITERATUURLIJST

- Boyce, G., J. Curran en P. Wingate, *Newspaper History from the Seventeenth Century to the Present Day* (Londen 1978).
- Campbell, T., *Cristian Confessions: A Historical Introduction* (Westminster 1996).
- Deploige, J. en Gita Deneckere, *Mystifying the Monarch: Studies on Discours, Power and History* (Amsterdam 2006).
- Dobson M. en Benjamin Ziemann, *Reading primary sources: the interpretation of texts form nineteenth- and twentieth-century history* (Londen 2009).
- Doedens, A., *Nederland en de Frans-Duitse Oorlog: enige aspecten van de buitenlandse politiek en de binnenlandse verhoudingen van ons land omstreeks 1870* (Zeist 1973).
- King, A., John Morton en Alexis Easley, *The Routledge Handbook to Nineteenth-Century British Periodicals and Newspapers* (Londen 2016).
- Lammers, F., *Alexander, De vergeten Kroonprins* (Baarn 1979).
- Mansel, P. en Torsten Riotte, *Monarchy and excile: The politics of legitimacy from Marie de Médicis to Wilhelm II* (Basingstoke 2011).
- Mitchell, C., *Newspaper Press Directory* (Londen 1846).
- Molhuysen, P.C. en P.J. Blok, *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (Leiden 1911).
- Müller, F.L., en Heidi Mehrkens, *Royal heirs and the uses of soft power in Nineteenth-Century Europe* (St Andrews 2016).
- Müller, F.L. en Heidi Mehrkens, *Sons and Heirs: Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe* (St Andrews 2016).
- Prutsch, M.J. en Kelly L. Grotke, *Constitutionalism, Legitimacy and Power: Nineteenth-Century Experiences* (Oxford 2014).
- Rohl, J.C.G., *Wilhelm II: Der Weg in den Abgrund* (München 2009).
- Shattock, J. en Michael Wolff, *The Victorian periodical press: samplings and soundings* (Leicester 1982).
- Van der Meulen, D., *Koning Willem III 1817-1890* (Amsterdam 2013).
- Van Zanten, J., *Koning Willem II 1792 – 1849* (Amsterdam 2013).
- Wijffjes, H., ‘Van de Greet Hofmans-affaire tot Margarita-gate: De mediaconstructie van schandalen rond het koningshuis’, *TMG Journal for Media History* 10:2 (2015).

KRANTEN

- ‘Parijs, Zondag 11 December.’, *Algemeen Handelsblad* (13 december 1859)
- ‘Frankrijk.’, *Leydse Courant* (16 december 1859).
- ‘Binnenlandsche Berigten.’, *Hoornsche Courant* (24 december 1859).
- ‘Parijs, 10 Januarij.’, *Rotterdamsche Courant* (11 januari 1860).
- ‘Vervolg der Nieuwstijdingen’, *Algemeen Handelsblad* (2 mei 1866).
- ‘Inhoud.’, *Algemeen Handelsblad* (15 mei 1866).
- ‘Belgische Post.’, *Algemeen Handelsblad* (16 mei 1866).
- ‘Vervolg der Nieuwstijdingen’, *Algemeen Handelsblad* (29 april 1867).
- ‘Parijs 16 Januarij.’, *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* (18 januari 1868).
- ‘Ministerie van Binnenlandsche Zaken.’, *Nederlandsche Staatscourant* (12 april 1868).
- ‘s’ Gravenhage, 7 September.’, *Leeuwarder Courant* (10 september 1869).
- ‘Utrecht, 12 Augustus’, *Het Vaderland* (13 augustus 1870).
- ‘Amsterdam, 19 Augustus.’, *Het Vaderland* (20 augustus 1870).
- ‘Utrecht, 1 Sept.’, *Het Vaderland* (2 september 1870).
- ‘Utrecht 13 Sept.’, *Het Vaderland* (5 september 1870).
- ‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (5 september 1870).
- ‘Binnenland.’, *Arnhemsche Courant* (1 mei 1871).
- ‘Brussel, 8 Mei.’, *Algemeen Handelsblad* (10 Mei 1871).
- ‘Berlijn, 9 Mei.’, *Algemeen Handelsblad* (10 Mei 1871).
- ‘Uit Nederland.’, *De Locomotief* (14 juli 1871).
- ‘s’ Gravenhage, 1 Januarij’, *Leeuwarder Courant* (5 januari 1872).
- ‘In de Westerkerk.’, *De Standaard* (15 mei 1873).
- ‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (19 augustus 1873).
- ‘Breda, 12 Mei.’, *Het Vaderland* (14 mei 1874).
- ‘Residentienieuws.’, *Het Vaderland* (15 juni 1874).

‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (28 september 1874).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (3 oktober 1874).

‘Laatste Berichten.’, *Het Vaderland* (10 oktober 1874).

‘Laatste Berichten.’, *Het Vaderland* (20 oktober 1874).

‘Den Haag, 16 Nov.’, *De Standaard* (18 november 1874).

‘Uit Parijs wordt gemeld’, *De Standaard* (14 januari 1876).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (29 januari 1876).

‘Binnenland.’, *Algemeen Industrieel Volkblad voor Nederland* (23 april 1876).

‘Den Haag.’, *De Standaard* (26 april 1876).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (17 november 1876).

‘De Staats-Courant.’, *De Standaard* (26 januari 1877).

‘Laatste Berigten.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (26 januari 1877).

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (5 juni 1877).

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (6 juni 1877).

‘De gebeden door duizenden’, *Apeldoornsche Courant* (9 juni 1877).

‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (12 juni 1877).

‘De Begrafenis van Wijlen Hare Majesteit Sophia, Koningin der Nederlanden’, *Provinciale Noordbrabantsche en ’s-Hertogenbossche Courant* (23 juni 1877).

‘Plegtige Begrafenis van wijlen H.M. de Koningin der Nederlanden op 20 junij j.l.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (23 juni 1877).

‘Binnenland.’, *Het Vaderland* (25 juni 1877).

‘Laatste Berichten.’, *De Standaard* (19 juli 1877).

‘Binnenlandsche Berichten.’, *Apeldoornsche Courant* (26 januari 1878).

‘Frankrijk. De Wereldtentoonstelling’, *De Standaard* (3 mei 1878).

‘Met geestdrift werd’, *Het Vaderland* (3 mei 1878).

‘Parijs, 1 Mei.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (3 mei 1878).

‘Binnenlandsch Overzicht.’, *Tubantia* (4 mei 1878).

‘Frankrijk. De Wereldtentoonstelling’, *De Standaard* (5 mei 1878).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (30 juli 1878).

‘Frankrijk.’, *Venloosch Weekblad* (5 oktober 1878).

‘Binnenland.’, *De Standaard* (6 januari 1879).

‘Tot ons groot leedwezen’, *Algemeen Handelsdagblad* (12 juni 1879).

‘Laatste Berichten’, *Nieuwe Tilburgsche Courant* (12 juni 1879).

‘Dood van den Prins van Oranje.’, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (12 juni 1879).

‘Bij de droeve tijding uit Parijs’, *Het Nieuws van den Dag* (13 juni 1879).

‘Arnhem 12 juni.’, *Arnhemsche Courant* (13 juni 1879).

‘11 Juni 1879.’, *Het Vaderland* (13 juni 1879).

‘Het heeft de Heeren onze God behaagd’, *De Standaard* (13 juni 1879).

‘Willem, Prins van Oranje. † 11 juni 1879’, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* (13 juni 1879).

‘Dood van den Prins van Oranje.’, *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (14 juni 1879).

‘Voor de tweede maal’, *Tubantia* (14 juni 1879).

‘Binneland’, *Algemeen Handelsdagblad* (14 juni 1879).

‘Overlijden van den Prins van Oranje.’, *Tilburgsche Courant* (15 juni 1879).

‘Staten-Generaal. Eerste Kamer.’, *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* (19 juni 1879).

‘Een Nationale Rouwdag’, *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* (27 juni 1879).

‘Berlijn in 1879’, *Rotterdamsche Courant* (29 juni 1879).

‘Ingezonden.’, *Arnhemsche Courant* (4 juli 1879).

‘Arnhem 15 september.’, *Arnhemsche Courant* (16 september 1879).

‘Indre.’, *Illustretet Tidende* (6 september 1885).